

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ШТАБНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

У статті доведено, що до співробітників штабу можуть бути застосовані всі види юридичної відповідальності, однак на практиці в основному застосовується дисциплінарна відповідальність до працівників чергової частини як структурного підрозділу штабу (територіальних). За виявленими правопорушеннями прокуратура виносить припис про усунення порушень та притягнення винних працівників до дисциплінарної відповідальності. Після надходження припису прокуратури перевірку проводять працівники штабу обласного управління внутрішніх справ, за результатами якої винні особи притягуються до дисциплінарної відповідальності відповідно до вимог Дисциплінарного статуту.

Ключові слова: адміністративна діяльність, відповідальність, органи внутрішніх справ, підрозділи штабу, поліція, управління, штаб.

В статье доказано, что к сотрудникам штаба могут быть применены все виды юридической ответственности, однако на практике в основном применяется дисциплинарная ответственность для работников дежурной части как структурного подразделения штаба (территориальных). По выявленным правонарушениям прокуратура выносит предписание об устранении нарушений и привлечении виновных работников к дисциплинарной ответственности. После поступления предписания прокуратуры проверку проводят работники штаба областного управления внутренних дел, по результатам которой виновные лица привлекаются к дисциплинарной ответственности в соответствии с требованиями Дисциплинарного устава.

Ключевые слова: управление, ответственность, административная деятельность, органы внутренних дел, подразделения штаба.

The article explores the fact that all types of legal liability can be applied to the staff of the headquarters, but in practice, disciplinary liability to the employees of the next part as a structural subdivision of the headquarters (territorial) is practiced principally. According to the revealed offense, the prosecutor's office is ordered to eliminate violations and bring the perpetrators to disciplinary responsibility. After receipt of the order of the prosecutor's office, the staff of the headquarters of the regional department of internal affairs conducts a check, as a result of which guilty persons are brought to disciplinary responsibility in accordance with the requirements of the Disciplinary Statute.

Key words: management, responsibility, administrative activity, organs of internal affairs, unit of the headquarters.

Вступ. Нині вкрай необхідно створити організаційно-правові, соціальні, виховні, психологічні, матеріально-технічні, фінансові, економічні та інші передумови для формування високопрофесійного персоналу органів, служб і підрозділів внутрішніх справ, зміцнення кадрового потенціалу, здатного ефективно вирішувати завдання правоохоронного спрямування. Актуальними залишаються питання щодо проведення ефективних заходів, спрямованих на зміцнення дисципліни і законності серед особового складу, забезпечення безпеки працівників органів внутрішніх справ під час виконання ними службових обов'язків, підвищення професійного рівня працівників ОВС – саме ці задачі стоять перед штабними підрозділами.

На питання адміністративно-правової діяльності органів внутрішніх справ звертали увагу такі науковці: В. Авер'янов, С. Алфьоров, М. Ануфрієв, О. Бандурка, В. Бесчастний, І. Васильєв,

В. Галуцько, В. Гаращук, О. Гетманець, С. Гусаров, В. Гуславський, С. Денисюк, І. Кириченко, О. Ключев, В. Колпакова, А. Комзюка, О. Кузьменко, М. Курко, О. Музичук, А. Подоляка, В. Петков, О. Синявська, А. Стародубцева, Г. Шлома, О. Ярмиша та ін. Однак основну увагу вони звертали на діяльність органів внутрішніх справ України, а стосовно питань відповідальності штабних підрозділів в органах внутрішніх справ України, що на нині є вкрай актуальним та потребує наукового пошуку, жодного доробку немає.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії адміністративно-права аналізу чинного законодавства України визначити відповідальність штабних підрозділів в органах внутрішніх справ України.

Результати дослідження. У науці є багато дефініцій поняття «відповідальність». Як філософська категорія, згідно зі словником української мови, «відповідальність» – це покладений на когось, узятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, за чийсь дії, вчинки, слова [1]. У загальній теорії держави і права визначено, що юридична відповідальність – це передбачені санкціями норм права несприятливі наслідки особистого, майнового чи організаційного характеру, яких зазнає особа за вчинене правопорушення. Вона має ретроспективний характер, оцінює минуле, тобто є відповідальністю за діяння, яке вже відбулося. Тим самим вона відрізняється від політичної, моральної та інших видів соціальної відповідальності, які можуть оцінювати й майбутні дії. Таким чином, залежно від галузевої належності норми класифікуються як підвиди відповідальності: конституційна, кримінальна, цивільно-правова, дисциплінарна, матеріальна, адміністративна [2].

Професор Є. Гіда вважає, що юридична відповідальність – це нормативна, гарантована та забезпечена державним переконанням або примусом міра реагування держави на дотримання й виконання норм права, яка полягає у правомірній поведінці суб'єктів права, що схвалюється або заохочується державою, а в разі порушення норм права – в обов'язку правопорушника перетерпіти осуд, обмеження прав особистого, матеріального та організаційного характеру [3, с. 120].

Юридична відповідальність державних службовців – це врегульовані нормами права відносини між державою, в особі її компетентних органів і посадових осіб, та державними службовцями, що виникають на підставі вчинених ними службових правопорушень і виявляються в застосуванні до винних осіб заходів державного примусу, а також характеризуються засудженням правопорушника та протиправного діяння з боку держави та суспільства з метою запобігання й недопущення в майбутньому інших правопорушень. Суб'єктами адміністративної відповідальності є не всі державні службовці, а лише посадові особи. В адміністративно-правовій науці вони розглядаються як суб'єкти і підлягають адміністративній відповідальності тільки за правопорушення, пов'язані з недотриманням правил, забезпечення виконання яких входить до їх службових обов'язків. Так, посадові особи несуть адміністративну відповідальність за адміністративні порушення: у галузі охорони праці і здоров'я населення; порушення, що посягають на власність; у галузі охорони природи, використання природних ресурсів, охорони пам'яток історії і культури; у промисловості, будівництві і в галузі використання електричної та теплової енергії; у сільському господарстві; за вчинення корупційних діянь та інших правопорушень. Відповідне законодавство містить основні положення, які визначають підстави притягнення винних до відповідальності за вчинення корупційних діянь з акцентом на тому, що є корупційним діянням, хто може бути таким суб'єктом (перелік істотних розширено порівняно з раніше чинним законодавством), подано систему суб'єктів протидії корупції та процесуальні аспекти притягнення винних до відповідальності, заходи адміністративно-правового реагування на вчинення таких протиправних діянь [4].

Функціонування та розвиток юридичної відповідальності штабних підрозділів ОВС, як і працівників міліції загалом, ґрунтується на основі єдності таких компонентів: закріплене в загальних і спеціальних нормах право еталона, моделі поведінки суб'єктів службово-трудова відносин; свобода вибору працівником штабних підрозділів варіанту поведінки; усвідомлення необхідності дотримання та виконання норм права; фактична поведінка працівників штабних підрозділів ОВС; оцінка цієї поведінки та її соціально значущих наслідків конкретним уповноваженим органом, службово-трудова колективом, громадськими організаціями, а також самою особистістю відповідно до юридично закріплених критеріїв; застосування заохочень за сумлінне виконання службово-трудова обов'язків або заходів впливу за порушення норм права, тобто за скоєння правопорушення. Юридична відповідальність працівників штабних підрозділів ОВС разом із повноваженнями, тобто правами та обов'язками, є складовою частиною їх спеціального правового статусу як службових осіб [5, с. 55].

Тобто до працівників штабних підрозділів органів внутрішніх справ можуть бути застосовані всі традиційні види юридичної відповідальності: дисциплінарна, матеріальна, адміністративна, цивільно-правова та кримінальна. Відповідно до п. 1.4 Положення про штаб головного управління, управління МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті, затвердженого Наказом МВС України № 505 від 24.05.2013 р., штаб у своїй діяльності керується Конституцією України, Кримінальним і Кримінальним процесуальним кодексами України, законами України «Про міліцію», «Про засади запобігання і протидії корупції», іншими законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами МВС та цим положенням [6]. А оскільки на співробітників штабу поширюється і Закон України «Про міліцію», то відповідно ч. 1 ст. 25 працівник міліції в межах повноважень, наданих цим законом та іншими законодавчими актами, самостійно приймає рішення та несе за свої протиправні дії або бездіяльність дисциплінарну чи кримінальну відповідальність [7]. Однак у цій статті передбачено лише два види відповідальності та не вказано таких видів негативної юридичної відповідальності працівників міліції, як адміністративна, цивільна, матеріальна. С. Кожушко, розглядаючи правові категорії поведінки, визначив такі: 1) фактична поведінка – точне й беззаперечне дотримання встановлених законодавством правил поведінки суб'єктів правовідносин; 2) принцип права – закріплені в законодавстві основні засади, положення, які визначають загальну направленість, суть, зміст і найважливіші правила, за якими здійснюється діяльність із точки зору забезпечення виконання обов'язків суб'єктами правовідносин; вихідні засади, що відображають погляди суспільства на те, якою має бути дисципліна, якими методами і засобами вона має забезпечуватися, які завдання виконувати; відображення сутності чинного законодавства в тій чи іншій сфері правовідносин; забезпечення виконання обов'язків суб'єктами правовідносин тощо; 3) елемент правовідносин; 4) інститут права [8].

Тобто ми можемо говорити про два види поведінки – правомірну та неправомірну. До основних ознак правомірної поведінки зараховуємо такі: 1) вона є суспільно корисною соціальною поведінкою, забезпечує організованість і гармонійність громадського життя, стійкий правопорядок, є найважливішим чинником вирішення завдань і функцій держави та суспільства, задоволення інтересів суб'єктів права; 2) вона втілена в юридичну форму – відповідає нормам і принципам права; 3) має свідомо вольовий характер, який виражається зовні у вигляді дії або бездіяльності, здійснюється у формах реалізації норм права – додержання, виконання, використання (громадянами), правозастосування (посадовими особами), спричиняє юридичні наслідки – юридичні акти, юридичні вчинки; 4) гарантується, охороняється державою [9]. Адміністративну відповідальність можна розглядати в двох аспектах: перспективному (позитивному) – як відповідальність «взагалі», тобто безособово, як абстрактний обов'язок, що існує незалежно від факту скоєння правопорушення, як позитивний чинник попередження правопорушень, і в ретроспективному – як результат конкретного протиправного вчинку, що настає щодо правопорушника у вигляді адміністративного стягнення [10].

Професор В. Копейчиков до особливостей, що характеризують адміністративну відповідальність і водночас відмежовують її від інших видів юридичної відповідальності, зараховує такі: адміністративна відповідальність встановлюється законами й підзаконними актами чи їхніми нормами про адміністративні правопорушення, дисциплінарна – законодавством про працю, а також іншими законами, підзаконними актами, що встановлюють особливості положення окремих категорій працівників, матеріальна відповідальність – законодавством про працю, цивільним законодавством, а в окремих випадках – і нормами адміністративного права; в основі адміністративної відповідальності лежить адміністративне правопорушення, кримінальної відповідальності – злочин, дисциплінарної – дисциплінарний проступок, матеріальної – спричинення матеріальної шкоди; суб'єктами адміністративної відповідальності постають як фізичні особи, так і колективні утворення, а за кримінальної відповідальності – тільки фізичні особи; особливість адміністративної відповідальності полягає в тому, що адміністративні стягнення накладаються спеціально уповноваженими органами виконавчої влади й посадовими особами чи суддями; кримінальне покарання накладається виключно судами [11].

На думку професора В. Колпакова, адміністративна відповідальність як явище правової дійсності характеризується двома видами ознак. По-перше, це ознаки, властиві юридичній відповідальності загалом (основні); по-друге, ознаки, що відмежовують адміністративну відповідальність від інших видів юридичної відповідальності (похідні) [12]. Професор М. Іншин вважає, що адміністративна відповідальність – це застосування спеціально уповноваженими органами до порушників адміністративно-правових приписів у встановленому порядку адміністративних

стягнень, що тягнуть для цих осіб обтяжливі наслідки особистого майнового чи морального характеру [13].

Професор Т. Коломоєць визначила, що адміністративній відповідальності як різновиду юридичної відповідальності притаманні такі ознаки: має зовнішній характер; застосовується лише за вчинення правопорушення; пов'язана з державним примусом у формах каральних і правовідновлювальних заходів; визначена у нормах права; притягнення правопорушника до відповідальності здійснюється в певному процесуальному порядку; притягнення до відповідальності здійснюється уповноваженими державними органами та посадовими особами; винна у вчиненні правопорушення особа несе певні втрати матеріальної та побутового характеру, передбачені законом [14]. Однак адміністративна відповідальність настає лише за умови наявності певних підстав та в чітко визначеному порядку. Виділяють такі підстави адміністративної відповідальності: 1) нормативна (система адміністративних норм, яка закріплює склади адміністративних порушень і стягнень, перелік суб'єктів, у компетенції яких проводити стягнення та притягати до юридичної відповідальності); 2) фактична (адміністративне правопорушення); 3) процесуальна (акт компетентного органу, в якому відображено конкретний адміністративний проступок та стягнення за нього) [15].

Ст. 5 Дисциплінарного статуту ОВС України за вчинення дисциплінарних проступків особи рядового і начальницького складу несуть дисциплінарну відповідальність. Особи рядового і начальницького складу, яких в установленому законодавством порядку притягнуто до адміністративної, кримінальної або матеріальної відповідальності, водночас можуть нести й дисциплінарну відповідальність. Особи рядового й начальницького складу не несуть дисциплінарної відповідальності, якщо шкода завдана правомірними діями внаслідок сумлінного виконання наказу начальника або виправданого за конкретних умов службового ризику [16]. Що стосується загального поняття адміністративного правопорушення, то воно закріплене в ст. 9 КУпАП, де вказано, що адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Ст. 15 визначено, що військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів, а також особи рядового і начальницького складів Державної кримінально-виконавчої служби України, служби цивільного захисту і Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, поліцейські несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. За порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, санітарних норм, правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів, митних правил, вчинення правопорушень, пов'язаних із корупцією, порушення тиші в громадських місцях, неправомірне використання державного майна, незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, невжиття заходів щодо окремої ухвали суду, ухилення від виконання законних вимог прокурора, порушення законодавства про державну таємницю, порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію, ці особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах. До зазначених осіб не може бути застосовано громадські роботи, виправні роботи і адміністративний арешт. Інші, крім зазначених у ч. 1 цієї статті, особи, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів або спеціальних положень про дисципліну, у випадках, прямо передбачених ними, несуть за вчинення адміністративних правопорушень дисциплінарну відповідальність, а в інших випадках – адміністративну відповідальність на загальних підставах. У випадках, зазначених у цій статті, органи (посадові особи), яким надано право накладати адміністративні стягнення, передають матеріали про правопорушення відповідним органам задля вирішення питання про притягнення винних до дисциплінарної відповідальності [17].

Висновки. Отже, до співробітників штабу можуть бути застосовані всі види юридичної відповідальності, однак на практиці в основному застосовується дисциплінарна відповідальність до працівників чергової частини як структурного підрозділу штабу (територіальних). Так, органами прокуратури найчастіше фіксуються правопорушення, вимог наказу № 181 від 28.04.2009 р. «Про організацію діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, що пов'язані з організацією роботи з особами, доставленими до чергових частин, забезпечення їх конституційних прав і свобод»: відсутність належного забезпечення нагляду за поведінкою осіб, доставлених і поміщених до кімнат для затриманих та доставле-

них до чергових частин; неналежний контроль за додержанням порядку тримання й конвоювання затриманих і взятих під варту осіб, поміщенням їх до ізоляторів тимчасового тримання. За виявленими правопорушеннями прокуратура виносить припис про усунення порушень та притягнення винних працівників до дисциплінарної відповідальності. Після надходження припису прокуратури перевірку проводять працівники штабу обласного управління внутрішніх справ, за результатами якої винні особи притягуються до дисциплінарної відповідальності відповідно до вимог Дисциплінарного статуту.

Список використаних джерел:

1. Словник іншомовних слів. Київ : Головна редакція Української Енциклопедії Академії наук УРСР, 1975. 551 с.
2. Цвік М., Петришин О., Авраменко Л. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. Харків: *Право*. 2009. 584 с.
3. Гіда Є., Білозьоров А. Теорія держави та права. Київ : ФОРМ О.С. ЛІПКАН, 2011. 576 с.
4. Коломієць Т. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
5. Аземша І.Б. Юридична відповідальність: сучасні погляди, дискусії та концепції. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 54–57.
6. Про організацію діяльності штабних підрозділів Міністерства внутрішніх справ України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 24 травня 2013 року № 505. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0924-13>
7. Про міліцію : Закон України від 20.12.1990 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
8. Кожушко С.І. Становлення, сучасний стан та перспективи розвитку законодавства про дисципліну праці в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2006. 182 с.
9. Мацелик Т. Суб'єктивне публічне право як юридичний феномен. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2011. № 3. С. 67–71.
10. Гончарук С.Т. Адміністративне право України : навчальний посібник. Київ, 2000. 240 с.
11. Копейчиков В. В. Правознавство: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 638 с.
12. Колпаков В.К. Адміністративне право України. Підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 752 с.
13. Іншин М.І. Підходи до розуміння відповідальності державних службовців. *Публічне право*. 2012. № 1. С. 161–168.
14. Коломєць Т. Адміністративна відповідальність : навчальний посібник. Київ : Істина, 2011. 184 с.
15. Кузьменко О.В., Плугатир М.В., Пастух І.Д. та ін. Адміністративна відповідальність та провадження в справах про адміністративні правопорушення : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 388 с.
16. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України : Закон України від 22.02.2006 р. № 3460-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3460-15>.
17. Кодекс України про адміністративні правопорушення / Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/page2>
18. Про організацію діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 181 від 28.04.2009 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0786-09>.